

ki bennem a kötetben fényképekkel bemutatott házak is, melyek mellett egykor gyakran elhaladtam.

De hogy ne folytassam, mert már a szokásos méltatási kerékvágásból kizökkenve többet mondtam saját gondolattársításaimról, mint magáról a frissen megjelent könyvről. Ennek éppen az utóbbi az előidézője, mert hát megmozgatta képzeletemet. S bizonyára felvillanyozza a többi tősgyökeres szabadkait, de másokat is, akik egyet-mást olvastak, hallottak a kötetbe foglaltakból. Vagy ha nem, akkor a stílusosan, gördülékenyen, alapos felkészültséggel megírt ismeretgazdagító könyv felkelti érdeklődésüket egy gazdag kulturális hagyomány, Szabadka mozgalmas múltja iránt, melynek egy sajátos rétegét a szerző a reá jellemző hangyaszorgalommal, alapossággal, még a lexikális adatokat is ellenőrizve és pontosítva vetett papírra.

VUKOVICS Géza

AZ ELMÚLT ÉVEK HORDALÉKA

Tóth Lívia: *Köszönöm, jól!* álNapló, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2000

A *Napló*ban és a *Képes Ifjúság*ban jelentek meg, többnyire vezércikk formájában azok az írások, amelyeknek kiragadott részleteiből állt össze Tóth Lívia (ál)naplója. Ezért az alcím: a megjelölt műfaji kategóriával való feltételes azonosságot sugalló meghatározás. Pedig valamely írás műfaját nem szükségszerűen az elsődleges megjelenés helye, hanem formai-tartalmi jellege, kifejezéstára határozza meg. S legfeljebb elméleti szinten léteznek egyöntetű, átmenetiséget kizáró, merev műfaji kategóriák. Mindezért szükségtelennek, mi több, eredetieskedésnek (a hagyománytól való különbözni akarás szükségtelen hangsúlyozásának) minősül e könyv kapcsán az „álnapló” kitétel. Annál is inkább, hiszen a benne napvilágot látott naplójegyzetek nem utalnak vissza lejegyzésüknek-keletkezésüknek körülményeire (tehát arra a tényre, hogy nem egy kockás füzet fölötti esténkénti számvetés eredményei), a sajtóban, vezércikk formájában való megjelenés sem zárja ki (a műfajiság tag határain belül) a naplójelleget, emellett kronológiai sorrendben táruznak élénk a magánemberi szféra történései, amelyek ugyanakkor nem függetleníthetők a tágabb társadalmi környezetben zajló eseményektől. „Az összeválogatott részletek rólam, néhány évevről szólnak, engem mutatnak – kicsit pórén és személyesen. Szándékosan így, hiszen igyekeztem úgy összeállítani, hogy kimaradjon minden, ami személytelen és vegytiszta politika. Ami azonban mégsem hiányozhat teljesen, de ez már az elmúlt évek hordaléka” – olvashatjuk ezt a megjegyzést is a könyvhöz fűzött szerzői jegyzetben, ami csak megerősít bennünket olvasói meggyőződésünkben, miszerint a *Köszönöm, jól!*-t olyan hagyományos értelemben vett naplóként kell kezelnünk, amelyben a személyes látószög, a belső lelki tér és a magánélet történései egyediségét-eredetiségét, összefüggései a társadalmi-politikai szintér jelenségeivel közérdekűségét és periferikus érdekeltségen túli többletjelentését biztosítják. Tóth Lívia naplóját olvasva egy sajátos folyamat tanúii lehetünk: a magántér nyilvánossá („történelmivé”) válását követhetjük általa. S e sajátos, csak térségünkre jellemző (azt is mondhatnánk, balkáni) át lényegülös paradox értékten-denciára leginkább a naplóban olvasható (az eredeti szövegben tipográfiaailag is elkülö-

nülő) helyi szlogen világít rá: itt ugyanis „könnyebb bejutni a történelembe, mint a Városi Közlekedési Vállalat autóbuszába”.

Tóth Lívia naplójának hitelét egyáltalán nem keletkezésének körülményei, hanem élményanyagának forrása, kiterjedése és megformáltsága biztosítja: sajátos módon épp „kisléptékűsége”, hétköznapisága, az a módszer, ahogy a személyesben, a mindennapiban mutatja fel a mindenkire vonatkozót, az általánost és egyetemet, s amiként tükröz- és karkép lehet minden olvasó számára. Nagy erénye, hogy mentes a különböző írói pózoktól, a különállásnak és különlegesnek a hangsúlyozásától (a „többet látó” felülnézettől), az általános zűrzavar, a magánéleti-társadalmi káosz és identitásvesztés (társágunkat tekintve akár katasztrófát is mondhatnánk) idején is magvas irodalmi gondolatokat gyártó, irodalmi idézetekkel, tudományos nézetekkel és elemzésekkel manipuláló naplóíró szemléletű. Napló, amely vállalja hétköznapi önmagát és nem akar több lenni annál, ami. Szándékosság – a tudós fölényes elemzőkészsége és az olvasóra apelláló író tudatossága – nélkül dokumentálja öt év társadalmi-politikai eseményeit a magánszférára kivetítődve, ami viszont már egyáltalán nem magánérdekű jelenség. Az első bejegyzés dátuma 1993. október 6-a (a vég kezdete), az utolsó jegyzet 1999. június 30-án íródott: a végkifejlet időszaka. A közben eltelt öt év – mind közösségi, mind magánemberi szempontból – leromlástartó. A háború különböző nevei, az agresszív különböző formái, gazdasági romlás, társadalmi káosz, nemzeti gyűlölet, korrupciók és manipulációk sora, diktatúra és bombázások – csupa szélsőségesen negatív fogalom, jelenség és történés sűrítődik e fél évtized folyamatába társadalmi szinten, míg az identitásvesztés tényével, negatív diszkriminációval, a kisebbségbe és perifériára szorultság léthelyzetével, elszegényedéssel, félelemmel, csalódásokkal, a veszteség- és vereségerzést felismerésével, a közvetlen életveszély kiváltotta sokkal számol el a naplóíró lelkiismeret a magánemberi szférában. Olyan eseményekről és jelenségekről ad számot Tóth Lívia is személyes naplójában, amelyeket mindannyian ismerünk, amelyekben „nyakig benne voltunk”, negatív számvetésünk és emlékezetünk szerves részeivé váltak: ki ne emlékezne az 1993-as fejadagokra, a leírhatatlan névértékű bankjegyekre ugyanebből az időszakból, úttorlaszokra, sztrájkokra, a tömegével érkező katonai behívókra olyan háborúkba, amelyekben ez az ország állítólag nem vett részt, választási csalásokra és mítoszokra 1996-ból, ki felejtene el a bujkálás és menekülés éveit, ki ne vetne számot a külföldre távozottak létszámával és városok elpusztításával, s csak kevesen vannak olyanok, akik nem tudják mi a nélkülözés, a sorbaállítás, a helyért gyürkőzés különböző tömegközlekedési járművekben, s nyilván kevesen vannak azok is, akik nem tapasztalták meg, mi a bombák és rakéták közeli becsapódása okozta iszonyat, rettenet. A napló egyedi többlet kétszínűségében rejlik, abban a sajátosságában, miszerint nemcsak egy fél évtized kor- és kortörténete, nemcsak egy társadalmi rend lezüllesztésének és egy másuttal lehetséges civil életmód pusztulásának kronológiája, hanem azon túl az önelvesztésnek, az Én bukásának története is: a lázadó magatartás mint értéktöbblet visszájára fordulásának jegyzőkönyve. A meghasonlás, a hitvesztés, a reménytelenség és az előnytelen (etikai szempontból ugyanakkor nem téves) választás felismerésének mozzanatait rögzítik ezek a bekezdésnyi naplójegyzetek: rendszerint egy-egy jelenséget, motívumokat emelnek középpontba, s e köré épülnek a szerző asszociációi, gondolatai. Az identitásvesztés társadalmilag előidézett folyamatának naplószerű ábrázolása ez esetben nemcsak irodalmi-esztétikai tett, de erkölcsi tanulságot is közvetít felénk: az elveinkért való kiállás – többnyire vesztes, de

lélektanilag és emberileg meggyőző – alternatíváját kínálja fel a hallgatás, a behódolás (etikailag kétes) látszatválasztása helyett. A napló – ha semmi más nem volna is – de dokumentumként szolgál arról, hogy „nem sétáltunk el” észrevétlen a sorsfordító negatív tendenciák mellett. S ha semmi mást nem érhet el írója vele, de legalább a rossztól való eltávolodás, a határvonás, a megkülönböztetés kísérletét magáénak mondhatja. Lelkiismereti szempontból – a felidézett öt év történései után – csak így hiteles a hogylét felőli érdeklődésre adott pozitív válasz: Köszönöm, jól!

BENCE Erika

ÚJRAÍRT VIZEKEN

Umberto Eco: *A Tegnep Szigete*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1999

Mintha Umberto Eco legújabb regénye a végső, a tökéletes regény keresése volna – a tökéletes regényé, amelyben *minden* benne van. *Kalandos* regény ez a tengerről, az utazásról, a csillagokról, a párizsi szalonokról, *izgalmas* regény a hatalomról, a háborúról, a szenvedélyről, a szerelemről, a szépségről, *elgondolkodtató* regény a tudásról, a megismerésről, a gondolkodásról, az időről, a kövekről, *káprázatos* regény a létezés örömről, a csodáról, a titokról, a mágiáról, *lebilincselő* regény a világ labirintusáról, a meghalás művészetéről, és magáról a regényről (*regényes* regény a regényírásról). A sok kurzivált szó azt (is) szeretné jelezni, hogy a régi, a megszokott, az unalomig ismert lesz itt majd az, ami próbára teszi az olvasót – új párbajra hívja ki. Sokféleképpen értelmezhető regény, de ez a sokféleség a kibogozhatatlan világ kihívására válaszol: egy centrumát veszített világmindenség bizonytalanságára *A Tegnep Szigete* a megírt világ többértelműségével válaszol. Ha ugyanis az frott és nem frott világ mögött „nincs többé Auktor”, akkor minden másképp is lehet, a pálya nyitott, (majdnem) végtelen a lehetőségek, a lehetséges olvasatok száma. Az olvasónak, miként a déli félteke égboltját szemlélő főhősnek, határtalan horizontra nyílik rá a szeme, korábban nem látott csillagokra, melyeket ő maga rendezhet (szabadon) csillagképpé.

A hajótörést szenvedő Roberto de la Griva a *Daphnén* a hajón, melyre szokványosnak aligha nevezhető, „rettentő menekvése” veti őt – képzeletben újraéli egész addigi életét. Közben játékosan megkettőzi önmagát: életének valós történetét egy fiktív szállal egészíti ki, hogy a kitalált történet segítségével kutassa a valódi életét, valódi életének értelmét, jelentését. Az örök jelen fogságában – mi másra lenne jó a hajótörött magánya – Roberto regényt kezd írni, hogy kibogozza „a kusza szálakat”, az egymást keresztező elbeszélések fonadékát: a szilárd pontot, a *punto fijót* keresi, ahonnan nézve az apró részletek, a töredékek egyetlen egészzé, egy végleges összképpé rajzolódnak ki. A (regénybeli) angolok és franciák keresik ugyanazt a fix pontot lázasan az 1600-as évek közepén, mivel a tengereken való pontos eligazodáshoz elengedhetetlenül szükséges az „új titok”, a *punto fijo* ismerete, melynek birtokában új szigetek, mesés kincsekkel gazdag paradicsomok hódíthatók meg. Ezek az új szigetek azonban az irodalom, a regény új szigeteit is jelentik, Roberto hajója ugyanis textuális vizeken, megírt tengereken hajózik.

A Tegnep Szigetének lényegi jellemzője a távlatok sokfélesége. A regény nem egyetlen történetet mesél el, hanem több, egymást átjáró és átjárva értelmező kalandot, mintha nem is egy regényt olvasnánk, hanem körkörösén egymásba épülő regények kontinuumát.